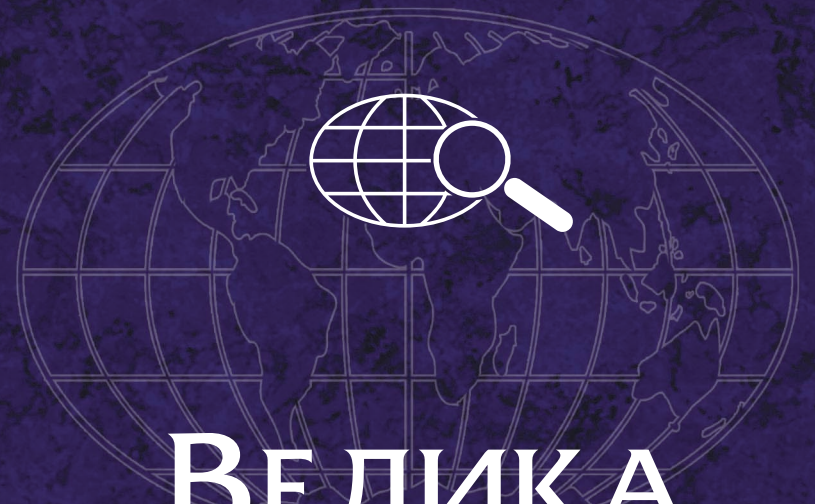

[Т-Я]

ВЕЛИКА СУЧАСНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

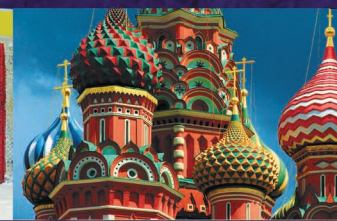
10

ВЕЛИКА СУЧАСНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

[Т-Я]

www.bookclub.ua

ISBN 978-966-14-5754-5

9 789661 457545

ВЕЛИКА
СУЧАСНА
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ
В ДЕСЯТИ ТОМАХ

Том 10

[Т—Я]

ХАРКІВ **КЛУБ**
2013 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 030
ББК 92
В27

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Укладач: *Андрій Сергійович Івченко*, географ, геолог, палеонтолог,
популяризатор науки, автор довідників, путівників, книг і статей
про природне різноманіття України, її історичні, архітектурні, монументальні
та інші визначні пам'ятки; старший науковий співробітник
Інституту географії НАН України, кандидат географічних наук; член редколегій журналів:
«Світогляд» НАН України, «Географія та основи економіки в школі» АПН України,
автор і власник сайту www.photoukraine.com

Рецензент: *Ігор Вікторович Мінаков*, кандидат філософських наук,
доцент філософського факультету Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

В оформленні обкладинки використано фрагмент картини Джона Тейлора
«Чандосівський портрет незнайомого», у якому традиційно бачать У. Шекспіра

Дизайнер обкладинки *Сергій Місяк*

Довідкове видання

Велика сучасна енциклопедія. Том 10. Т—Я

Укладач *ІВЧЕНКО Андрій Сергійович*

Головний редактор *С. С. Скляр*
Завідувач редакції *К. В. Новак*
Відповідальний за випуск *І. Г. Веремій*
Художній редактор *С. В. Місяк*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*

Підписано до друку 24.09.2013. Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Franklin». Ум. друк. арк. 18,48. Наклад 18 000 пр. Зам. №

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: corp@bookclub.ua

Віддруковано
у ДП «Видавництво та типографія "Таврида"»
95040, Україна, АРК, м. Сімферополь, вул. Ген. Васильєва, 44

-
- © Івченко А. С., текст, 2011
 - © ДНВП «Картографія», 2013
 - © DepositPhotos.com / Vladimir Voronin, Lucy Clark, Luca, Silvestro Santilli, June74, обкладинка, 2013
 - © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2013
 - © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2013

ISBN 978-966-14-3972-5
ISBN 978-966-14-5754-5 (т. 10)

«Велика сучасна енциклопедія» в 10 томах

«Велика сучасна енциклопедія», створена на основі накопичених людством найрізноманітніших знань, побудована за алфавітним принципом. Енциклопедія складається з 10 томів, містить понад 30 000 окремих статей (загальним об'ємом більше 320 друкованих аркушів), присвячених термінам, поняттям, назвам і персонам. Надана в ній інформація включає широкий спектр базових знань, задовольняє програмні вимоги середніх загальноосвітніх шкіл і початкових курсів вищих навчальних закладів і включає безліч цивілізаційних цікавинок, про які зазвичай не йдеться в університетських аудиторіях.

Енциклопедія містить термінологічно-понятійні та інформаційні статті з багатьох дисциплін природничих і суспільно-гуманітарних наук, видів людської діяльності та наук про Землю: *антропології* (етноси і народи), *археології* (археологічні культури й світові пам'ятки), *архітектури й будівництва* (архітектурні стилі, визначні й найбільші споруди, створені людиною), *астрономії* (планети і зірки, сузір'я й метеорити, освоєння космосу), *біології* (ботаніка, зоологія та екологія), *військової справи* (військова, морська та авіаційна термінологія, історія війн, зразки озброєнь), *географії* (країни і міста світу, природні особливості суходолу, океанів і морів Землі), *геології* (гірські породи й мінерали, корисні копалини й гірнична справа, історія Землі), *економіки* (найбільші промислові корпорації і банки світу, державні валюти), *етнографії* (найвідоміші етнографічні музеї світу), *інформаційних технологій* (історія комп'ютерної техніки та її здобутки), *історії* (історичні періоди, дисципліни та діячі), *культури і мистецтва* (живопис, скульптура, музика, література, театр, кіно), *математики* (розділи і проблеми математики, системи вимірювання), *медицини* (розділи медицини і фармакологічні знання, анатомія і хвороби людини), *педагогіки* (термінологія, найвідоміші університети світу), *психології* (фундаментальні і прикладні розділи, термінологічний апарат), *релігії* (напрямки і символи основних релігій, найвидатніші сакральні місця), *спорту* (олімпійські види і спортивні снаряди, найшановані турніри і спортивні клуби), *техніки* (найвідоміші технічні винаходи і споруди, класифікація технічних засобів та окремі зразки), *фізики* (розділи та основні закони, системи одиниць виміру і фізичні константи), *філології* (філологічні дисципліни, мови світу), *філософії* (напрямки і розділи філософії, найвидатніші мислителі), *хімії* (розділи і закони, хімічні елементи і побутова хімія), *юриспруденції* (галузі юриспруденції і найвідоміші юристи) тощо.

Відбір об'єктів, що піддаються чисельному обрахуванню (наприклад, найбільші міста світу чи найдовші річки України), здійснювався за чітко обумовленими критеріями.

У змісті «Великої сучасної енциклопедії» різноманітні відомості про Україну складають бл. 7500 статей, третина з яких (понад 2500 статей) присвячена видатним особам, які в різні часи прислужилися українській землі. На відміну від інформації загальнопланетарного масштабу, для України наведені відомості щодо всіх міських поселень і сільських районів (чисельність населення всюди подається станом на 1 січня 2011), детальна інформація про природу краю (надра, рельєф, поверхневі й підземні води, об'єкти природно-заповідного фонду країни загальнодержавного значення), культуру (музеї, театри, картинні галереї), релігію (конфесії і храми), науку (наукові інститути і вищі навчальні заклади), спорт (спортивні клуби), державні нагороди тощо.

Широкий, майже всеосяжний тематичний спектр та сумлінна праця зі створення енциклопедії, сподіваємося, дозволить читачеві отримати найширші знання про світ та Україну.

Автор-укладач *Андрій Івченко*

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

алб. — албанська мова
англ. — англійська мова
араб. — арабська мова
арам. — арамейська мова
арх. — архітектор
білор. — білоруська мова
бл. — близько
вал. — валлійська мова
вірм. — вірменська мова
гельськ. — гельська мова
готськ. — готська мова
грец. — грецька мова
давньорус. — давньоруська мова
дан. — данська мова
до н. е. — до нашої ери
ест. — естонська мова
євр. — єврейська мова
івр. — мова іврит
ім. — імені
ін. — інший
інд. — індійська мова
індон. — індонезійська мова
ірл. — ірландська мова
ісл. — ісландська мова
ісп. — іспанська мова
іт. — італійська мова
каз. — казахська мова
кат. — каталонська мова
кит. — китайська мова
крим.-тат. — кримськотатарська мова
кхмер. — кхмерська мова
лат. — латинська мова
латис. — латиська мова
лит. — литовська мова
малай. — малайська мова
млн — мільйон

млрд — мільярд
молд. — молдавська мова
монгол. — монгольська мова
над р. м. — над рівнем моря
нар. — народився
нідерл. — нідерландська мова
нім. — німецька мова
норв. — норвезька мова
о. — острів
перс. — перська мова
пол. — польська мова
порт. — португальська мова
поч. — початок
р. — рік, річка
рос. — російська мова
рум. — румунська мова
с. — село
санскр. — санскрит
семіт. — семітська мова
серб. — сербська мова
слов. — словацька мова
ст. — століття
т. зв. — так званий
тайськ. — тайська мова
тиб. — тибетська мова
тис. — тисяча
тюрк. — тюркська мова
тур. — турецька мова
угор. — угорська мова
узб. — узбецька мова
фін. — фінська мова
фр. — французька мова
хорв. — хорватська мова
чеськ. — чеська мова
швед. — шведська мова
яп. — японська мова

Т

ТРАП (*нідерл.* trap) — стаціонарні суднові сходи для сполучення між приміщеннями, відсіками, палубами судна та судном і берегом, а також переносні гнучкі сходи з рослинного або синтетичного троса. Трапи розрізняються за місцем розташування на судні (внутрішні і зовнішні), шириною робочого прорізу (однопопотічні і двопотічні), способом кріплення (стаціонарні, знімні і переносні) та орієнтацією щодо палуби судна (похилі і вертикальні).

ТРАПЕЗНА (*грец.* trapeza — стіл) — церковне приміщення (частина храму, господарчої будівлі або окрема споруда) для спільного прийому їжі, богослужінь, а також громадських потреб. У християнських монастирях — спеціальний будинок із залом для спільних трапез (інтер'єр якого нерідко відрізняється багатим декоративним оздобленням) і підсобними приміщеннями (кухварнею, коморами), при якому зазвичай є трапезна церква.

ТРАТТА (ПЕРЕКАЗНИЙ ВЕКСЕЛЬ) (*італ.* tratta) — фінансовий документ, складений у суворо впорядкованій формі, що містить безумовний наказ кредитора (трасанта) позичальнику (трасату) про сплату в обумовлений термін певної суми грошей, вказаної у векселі, третій особі (ремітенту) або пред'явнику векселя. Може бути одним з товаророзпорядчих документів зовнішньоторговельного контракту.

ТРАХЕЯ (*грец.* tracheia — дихальне горло) — частина дихальних шляхів хребетних тварин і людини, розташована між гортанню і бронхами попереду стравоходу. Довжина у людини — 10—13 см, діаметр — 15—18 мм, складається з хрящових півкільців, з'єднаних зв'язками, розгалужується на 2 бронхи.

ТРАХОМА (*грец.* trachoma, від trachys — шорсткий) — хронічне вірусне захворювання очей: кон'юнктива червоніє, потовщується,

утворюються сіруваті зерна (фолікули), що послідовно розпадаються і рубцюються. За відсутності лікування веде до запалення рогівки, її виразки, завороту повік, утворення більма, сліпоти. Зараження відбувається через рушники, хустки, подушки та ін.

ТРАЯН (TRAIANUS) МАРК УЛЬПІЙ (53—117) — 13-й імператор Римської імперії (98—117) з династії Антонінів. Народився в Іспанії, в юності служив військовим трибуном у військах батька, консул (91), намісник Верхньої Німеччини (97). Ставши імператором, здійснював завойовну політику, в результаті успішних воєн (101—102 і 105—106) підкорив країну даків (перетворивши на провінцію Данія), Аравію (106), Велику Вірменію (114), Месопотамію (115) до Перської затоки.

ТРАЯНА КОЛОНА — колона на форумі Траяна в Римі (Італія), створена (113) архітектором Аполлодором Дамаським на честь перемог Траяна над даками з 20 блоків карарського мармуру (висота разом з п'єдесталом — 38 м, діаметр — 4 м, вага — бл. 40 т). У середині колони знаходяться гвинтові сходи (185 сходинок) до майданчика на капітелі. Стовбур колони 23 рази спіраллю огинає 190-метрова стрічка з рельєфами, що зображують епізоди війни Риму і Данії, завершує колону (з 1588) статуя апостола Петра.

ТРЕГУБОВА ВАЛЕНТИНА МИХАЙЛІВНА (1926—2010) — радянський український скульптор, заслужений діяч мистецтв УРСР (1970), лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка (1986). Освіту здобула у Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва (1954). Працювала в галузі декоративно-прикладного мистецтва (фарфор, декоративна скульптура малих форм). Основні твори: «Українське весілля» (1960), «Партизанська мадонна» (1985), «Народні усмішки» (1990).

ТРЕЗІНІ (TREZZINI) ДОМЕНІКО АНДРЕА (бл. 1670–1734) – італійський архітектор та інженер. Працював у Росії (з 1703, як Андрій Якимович Трезін), ставши першим архітектором Санкт-Петербурга. За його проектами закладені Кронштадт (1704) і Олександрівська лавра (1717), розпочата (1706) перебудова Петропавлівської фортеці в камені, збудований Петропавлівський собор (1712–1733) та багато ін. споруд.

ТРЕЙДЕР (англ. trader – торговець) – біржовий торговець, юридична або фізична особа, яка володіє правом укласти угоди на біржі та діє за власною ініціативою і прагне отримати прибуток безпосередньо з процесу торгівлі. Зазвичай мають на увазі торговці цінними паперами (акціями, облигаці-

ями, ф'ючерсами, опціонами) на фондовій біржі, на валютному і товарному (наприклад, зернотрейдер) ринках.

ТРЕМБІТА – народний духовий мундштучний музичний інструмент, рід дерев'яної труби без вентилів і клапанів, що зустрічається в українських, польських, словенських, угорських, хорватських, далматських і румунських пастухів. Являє собою дерев'яну трубу завдовжки до 4 м і діаметром бл. 30 мм (у розтрубі), виготовлену виключно зі стовбурів дерев, у які вдарила блискавка (надає унікального звучання). У вузький кінець вставляється роговий або металевий пищик, розміри якого впливають на висоту звукового ряду.

ТРЕНД (англ. trend – тенденція, ухил) – схильність, основна, панівний напрямок розвитку,

Пастухи з трембітами

спрямованість громадської думки, актуального стилю в моді, змін економічних показників, що визначається шляхом обробки даних (наприклад, напрямок зміни цін на ринку), за допомогою якої встановлюють тенденції економічного зростання або спаду та ін.

ТРЕНТОН (TRENTON) — залізний метеорит, знайдений (1858) у штаті Вісконсін на півночі центральної частини США. Відомо про 13 уламків загальною вагою 505 кг.

ТРЕНЧІНСЬКИЙ КРАЙ — адміністративний регіон Словаччини, розташований у західній частині країни. Площа — 4501,9 км², населення — 594,2 тис. осіб, адміністративний центр — Тренчин. Межує з Жилінським, Банськобистрицьким, Нітранським, Трнавським краями та Чехією. Складається з 9 округів (районів), 18 міст-містечок та 276 ін. населених пунктів. Клімат помірно континентальний.

ТРЕПАНГ (*малай.* *tripang*) — промислові їстівні види голкошкірих, як харчовий продукт використовується м'ясиста стінка тіла. Мешкають на глибинах 0,5–40 м у водах Примор'я, Сахаліну, Курильських островів та в морях Південно-Східної Азії, на піщано-галькових і кам'янистих ґрунтах, у захищених від прибою місцях. Високопоживний продукт з повноцінним білком, має лікувальні властивості (у країнах Сходу трепангів називають морським женьшенем).

ТРЕПЕЛ — пухка або слабо зцементована, тонкопориста опалова осадова порода, що складається з дрібних сферичних опалових тілець (глобул) розміром 0,01–0,001 мм, із домішками глинистих мінералів, глауконіту, кварцу, польових шпатів. Використовується під час виробництва портландцементу, теплоізоляційної цегли, заповнення каркасів будівель тощо.

ТРЕТЕЙСЬКИЙ СУД — недержавний судовий орган (один з видів альтернативного врегулювання спорів), що вирішує суперечки за економічними (господарськими) договорами юридичних осіб між собою, юридичних осіб і громадян та громадян між собою. Система третейських судів є інститутом саморегу-

лювання громадянського суспільства, що здійснює діяльність з застосування права (вирішення цивільно-правових спорів) на основі взаємного волевиявлення сторін (третейської угоди).

ТРЕТИННИЙ ПЕРІОД — застаріла (але поширена в популярній літературі) назва часового інтервалу геологічної історії Землі, від вимирання динозаврів (бл. 65 млн років тому) до початку останнього льодовикового періоду (бл. 1,8 млн років тому). Вважався одним з двох періодів кайнозойської ери та, за сучасною геохронологією, охоплює палеоген, неоген і частину антропогену.

ТРЕТЬЯК ВЛАДИСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ (нар. 1952) — радянський російський хокеїст (воротар), тренер, державний діяч, заслужений майстер спорту СРСР (1971), кращий хокеїст ХХ ст. за версією Міжнародної федерації хокею, президент Федерації хокею РФ (з 2006), депутат Державної думи РФ (з 2011). Виступав за ЦСКА Москва (1969–1984) і збірну СРСР. Чемпіон Олімпійських ігор (1972, 1976, 1984), 10-разовий чемпіон світу і 9-разовий чемпіон Європи (1970–1983), володар Кубка Канади (1981) та ін.

ТРЕТЬЯКОВ ДМИТРО КОСТЯНТИНОВИЧ (1878–1950) — український радянський, зоолог-морфолог, академік Всеукраїнської АН (1929), заслужений діяч науки УРСР (1940). Освіту здобув у Петербурзькому університеті (1900), де працював і викладав (з 1910). Професор Новоросійського університету в Одесі (1912–1941), директор Інституту зоології АН УРСР (1944–1948) та одночасно професор Київського університету (1944–1948).

ТРЕТЬЯКОВСЬКА ГАЛЕРЕЯ — художній музей у Москві, заснований (1856) російським підприємцем та меценатом Павлом Третьяковим (1832–1898), є головною складовою частиною Всеросійського музейного об'єднання «Державна Третьяковська галерея», створеного 1986. Має одну з найбільших у світі колекцій російського образотворчого мистецтва, що включає живопис, графіку, скульптуру, окремі твори декоративно-прикладного мистецтва ХІ–ХХІ ст.

ТРЕЧЕНТО (*итал.* trecento — триста, а також 1300-ті) — прийняте в італійській мові найменування XIV ст., що в історії мистецтва і культури використовується для позначення певного періоду в розвитку італійського мистецтва Відродження — періоду Проторенесансу. Провідним видом образотворчого мистецтва треченто був живопис, а найбільш типовою — сієнська школа живопису. У літературі треченто відбувся поворот до гуманізму, бо творили Данте, Петрарка, Боккаччо.

ТРИ УЩЕЛИНИ ГІДРОЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ — найбільша в світі діюча гідроелектростанція, збудована (1992–2012) поблизу міста Сандоупін на річці Янцзи, у провінції Хубей (Китай). Проектна потужність — 22,5 ГВт, рівень проектного річного виробітку — 100 млрд кВт·год. Гравітаційна бетонна дамба водосховища одна з найбільших у світі: довжина — 2309 м, висота — 185 м. При заповненні водосховища переселено 1,3 млн осіб, затоплена площа — 278,2 км².

ТРИАТЛОН — вид спорту, що включає в себе три види спортивних змагань: плавання, велогонку і біг по шосе. Міжнародна федерація з триатлону заснована 1989, перший чемпіонат світу відбувся 1989. У програмі Олімпійських ігор (з 2000), розігрується по одному комплекту нагород серед жінок і чоловіків: плавання — 1500 м, велогонка — 40 км і біг — 10 км.

ТРИБУНАЛ (*лат.* tribunal — судилище) — надзвичайний суд, нерідко (але не обов'язково) військовий, що зазвичай протиставлений регулярним судам загальної юрисдикції. Цю назву мали суди інквізиції, за зразком Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі (перед яким відбувався Нюрнберзький процес), так називається Міжнародний трибунал по колишній Югославії і Міжнародний трибунал по Руанді.

ТРИГЛАВ (*словен.* Triglav) — гора в Словенії, найвища вершина країни (2864 м), колишньої Югославії, Юлійських Альп та національний символ, зображений на гербі і прапорі Словенії. На вершині гори знаходиться башта Альпжів стовп — металева конструкція,

споруджена на вершині (7 серпня 1895) священиком Якобом Альжжем. Гора з околицями оголошена єдиним у Словенії національним парком.

ТРИГОНОМЕТРІЯ (*грец.* trigonon — трикутник і metreo — вимірюю) — розділ математики, у якому вивчаються тригонометричні функції та їх застосування до геометрії. Тригонометричні обчислення використовуються практично в усіх галузях геометрії, фізики та інженерної справи, ще в глибоку давнину — для розрахунків в астрономії, геодезії та архітектурі. Термін запроваджений (1595) як назва книги німецького математика Бартоломеуса Пітісуса (1561–1613).

ТРИДЦЯТИЛІТНЯ ВІЙНА (1618–1648) — перший в історії Європи військовий конфлікт (23 травня 1618–24 листопада 1648), що торкнувся (тією чи ін. мірою) практично всіх європейських країн. Розпочалася як релігійна сутичка між протестантами і католиками Німеччини, але потім переросла в боротьбу проти гегемонії Габсбургів у Європі. Остання значна релігійна війна в Європі, що породила вестфальську систему міжнародних відносин, мародерство та стала піком епохи найманих армій.

ТРИЗНА — частина язичницького поховального обряду в східних слов'ян, що складалася з пісень, танців, гостини і військових змагань на честь покійного та відбувалася поруч з місцем поховання перед спаленням небіжчика. Пізніше термін вживався як синонім обряду поминок.

ТРИЗУБ — український національний герб у формі жовтого (золотого) тризубця особливої форми на синьому полі, зображення якого присутнє на всіх гербах держав, що проголошувалися у сучасних межах України з 1917. Вважається, що близький до сучасного зображення тризуб був родовим гербом князів Рюриковичів і Київської держави.

ТРИКОТАЖ (*фр.* tricotage — в'язані вироби) — текстильний матеріал (трикотажне полотно — гнучкий міцний матеріал, у якому нитки вигнуті в процесі в'язання і мають складне просторове розташування) або готовий виріб

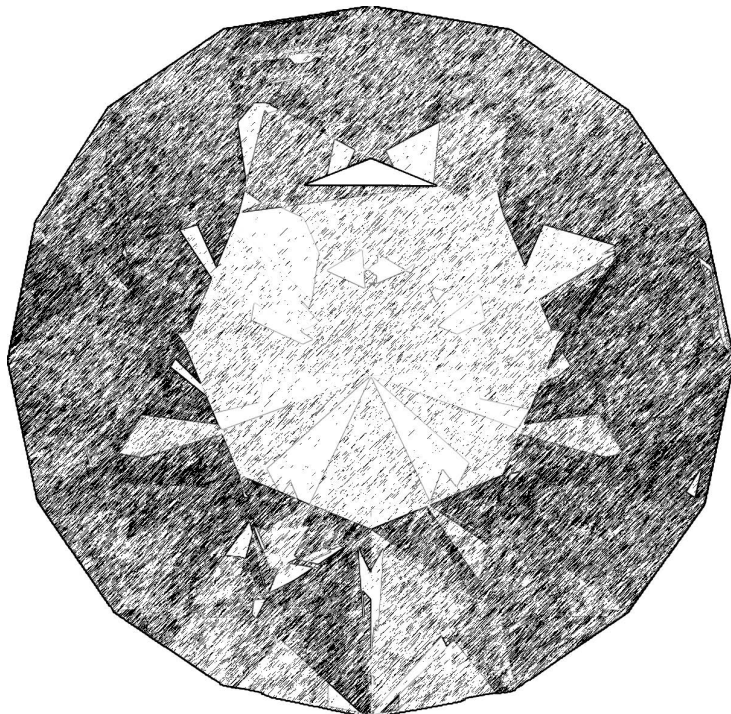
найбільш різноманітні і численні в тропіках. Типові хижакі із зовнішнім виглядом орла, канюка, шуліки, яструба або грифа.

ЯТРАНЬ — річка в Черкаській (Уманський район) і Кіровоградській (Голованівський і Новоархангельський райони) областях України, права притока річки Синюха (басейн Південного Бугу). Довжина — 104 км, площа басейну — 2170 км², ухил — 1,3 м/км, долина трапецієподібна, асиметрична, заплава широка (до 800–1000 м), річище дуже звивисте, на окремих ділянках кам'янисте, в середньому завширшки 15–20 м.

ЯУНДЕ (фр. Yaounde) — столиця Камеруну, адміністративний центр Центрального регіону і департаменту Мфунді. Площа — 180 км², населення — 2,4 млн осіб, розта-

шована в південно-західній частині країни на Камерунському плоскогір'ї (висота бл. 750 м). Засноване (1888) в період німецького протекторату, столиця Французького Камеруну (з 1922). Клімат субекваторіальний, з двома довгими вологими сезонами і двома короткими сухими (січень — лютий і липень).

ЯХОНТ — одна із застарілих назв червоного і синього ювелірних мінералів корунду, якою, відповідно, червоним яхонтом називали рубін, а «яхонтом лазоревим» або синім — сапфір. У сучасній мінералогічній термінології назва відсутня, але збереглася завдяки класичній художній літературі, де з XIX ст. існують стійкі вислови, як то «яхонтовий мій», щодо дорогоцінної речі або коханої людини.

Яхонт

ЯЦЕВЕ УРОЧИЩЕ — лісовий заказник загальнодержавного значення (1977) біля села Любимівка Дніпропетровського району Дніпропетровської області. На площі 1,75 км² охороняється розгалужена балкова система, один з південних ареалів байрачних лісів, з добре збереженим природним лісовим масивом з 80–90-річним середнім віком деревостанів та віковими дубами на деяких ділянках. Основні деревні породи: дуб звичайний, липа серцелиста, клени гостролистий та польовий, в'язи гладкий і граболистий.

ЯЦЕНЮК АРСЕНІЙ ПЕТРОВИЧ (нар. 1974) — український економіст та юрист, державний і політичний діяч, міністр економіки (2005–2006) та закордонних справ (2007), голова Верховної Ради України (2007–2008). Освіту здобув у Чернівецькому університеті (1996) і Чернівецькому торговельно-економічному інституті Київського національного торговельно-економічного університету (2001). Працював у банку «Аваль» (з 1997), міністром економіки АР Крим (2001–2002), в Національному банку України (2003–2005).

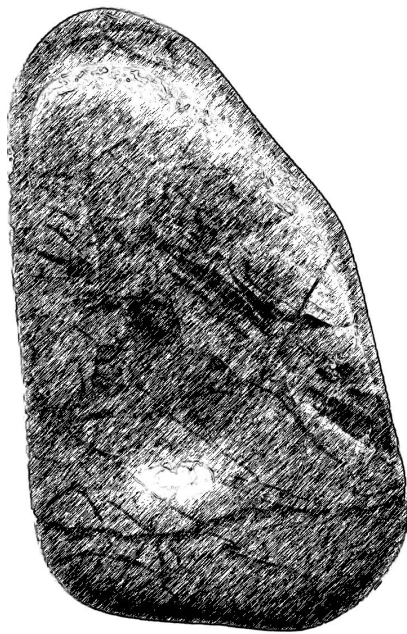
ЯЦИМИРСЬКИЙ КОСТЯНТИН БОРИСОВИЧ (1916–2005) — радянський український хімік, академік АН УРСР (1964). Освіту здобув в Середньоазійському інституті в Ташкенті (1941). Працював в Івановському хімічно-технічному інституті (1946–1962), в Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР (з 1962), директор Інституту фізичної хімії АН УРСР (з 1969), професор Київського університету (1962–1981). Автор понад 800 наукових праць.

ЯЦКІВ ЯРОСЛАВ СТЕПАНОВИЧ (нар. 1940) — радянський український астроном і геодезист, академік АН УРСР (1985), лауреат Державної премії УРСР (1983), України (2003) та Державної премії СРСР (1986) у галузі науки та техніки, заслужений діяч науки і техніки УРСР (1988). Освіту здобув у Львівському політехнічному інституті (1960). В Головній астрономічній обсерваторії АН УРСР (з 1965), директор (з 1975). Директор-організатор Ін-

ституту енциклопедичних досліджень НАН України (2004–2008).

ЯШИН ЛЕВ ІВАНОВИЧ (1929–1990) — радянський російський футболіст (воротар), заслужений майстер спорту СРСР (1957), володар «Золотого м'яча» (1963), Герой Соціалістичної Праці (1990), лауреат Ювілейної нагороди УЄФА як найвидатніший російський футболіст 50-річчя (1954–2003). Виступав за «Динамо» Москва (1949–1971) та збірну СРСР (1954–1967). Чемпіон (1954, 1955, 1957, 1959, 1963) та володар Кубка (1953, 1967, 1970) СРСР, чемпіон Олімпійських ігор (1956), Європи (1960).

ЯШМА — осадова кремениста щільна (твердість — 7) порода, непрозора, має раковистий злам, строката, смугаста або плямиста, складена криптокристалічним кварцом, іноді з домішкою халцедону, забарвлена здебільшого оксидами заліза і марганцю в різні

Яшма

кольори (переважають різні відтінки червоного, жовтого, іноді коричневого та зеленого кольорів). Поширена від докембрію до кайнозою, найбільш широко в палеозої. Використовується як декоративний, виробний або технічний камінь.

ЯЩИКОВЕ — селище міського типу (площа — 7,1 км², населення — 1,9 тис. осіб) Перевальського району Луганської області України. Засноване 1724, шахтарське містечко, смт з 1938. Розташоване на лівому березі річки Біла (права притока Лугані), у межах Донецького кряжа.

ЯЩІРКА (лат. Lacerta) — сузір'я Північної півкулі зоряного неба, містить 63 зорі, видимі неозброєним оком, найкращі умови спостереження ввечері у серпні — вересні. Введено польським астрономом Яном Гевелієм (1611—1687) в небесному атласі «Уранографія» (1690). Невелику, не заповнену існуючими на той час сузір'ями ділянку неба він назвав Lacerta sive Stellio на честь виду ящірок родини Агамові, прокоментувавши: «У цьому місці на небі настільки тісно, що нічого більш великого там не могло поміститися».

Видавництво Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
www.trade.bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб “Клуб Сімейного
Дозвілля”»

61140, г. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел./факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Одеський підрозділ

65017, м. Одеса, вул. Малиновського, 16-А, кімн. 109
тел. +38 (067) 572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

ЗАПОРІЖЖЯ

ФОП Савчук Ю. Д.
69057, м. Запоріжжя, вул. Новобудов, 3
Тел.: +38 (050) 347-05-68
e-mail: vega_center@i.ua

ДОНЕЦЬК

ТОВ «ВКФ “Універсальний бізнес”»

83096, м. Донецьк, вул. Куйбишева, 131-Г
Тел.: +38 (062) 345-63-08
+38 (062) 348-37-92
+38 (062) 348-37-86
e-mail: ksd@kreda.net.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88

e-mail: support@bookclub.ua

Інтернет-магазин: www.bookclub.ua

«Книжковий клуб», а/с 84, Харків, 61001

Велика сучасна енциклопедія. У 10 т. Т. 10. Т—Я / уклад. А. С. Івчен-
В27 ко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. —
352 с. : іл. + мапи.

ISBN 978-966-14-3972-5

ISBN 978-966-14-5754-5 (т. 10)

Це універсальне довідкове видання віддзеркалює всі сфери сучасного знання. В енциклопедії висвітлені найактуальніші питання природничих, точних і суспільно-гуманітарних наук, як-от: астрономія, фізика, хімія, математика, географія, біологія, економіка, філософія, філологія, всесвітня історія, історія релігії та мистецтва... Кожна з цих галузей представлена в основних термінах і персоналіях. Близько 7000 статей присвячено українській історії, культурі, спорту й реаліям сьогодення. На додачу до текстового матеріалу наводяться численні ілюстрації та мапи.

УДК 030
ББК 92